

KATOLIKUS KÁNTORLAPOK

– Szerkeszti: Merczel György –

Karácsonyi énekeink

Tartsunk egyszer egy nagyvonalú szemlét karácsonyi énekeink fölött. Nem az egyes énekekről esik most szó, hanem a fontosabb fajtákat próbáljuk meghatározni. Nem tudományos célból, hanem mert másképpen él az énekekkel az a kántor, aki eligazodik közöttük.

Legrégibb strófás énekeink a *himmuszok*. Egyben, mint tudjuk, a himnuszokat kezdték el legkorábban népénekként énekelni, s himnuszok nagy számban találhatók az Éneklő Egyházban is. Első karácsonyi énekünk Szent Ambrus „Veni Redemptor gentium” himnusza, melyet a századok folyamán ádventben is (főleg annak vége felé), karácsonykor is énekeltek (ÉE 2). Bizony, nincs még egy olyan ének, melyben a karácsony titka, hittani, biblikus és teológiai tartalma ilyen tömören, gazdagon, költőien megszólalna. De mind tartalmi, mind költői szempontból értékesek további karácsonyi himnuszaink is, így Sedulius híres éneke (ÉE 23), az ismeretlen költő „Christe Redemptor omnium” verse (ÉE 24), Prudentius kedves éneke, a „Corde natus” (lásd a Szent Ágoston liturgikus mozgalom által kiadott „Esztergomi Zsolozsmák” III/A kötetében).

Ezután időrendben, de értékben is a *középkori kanciók* következnek. Legtöbbjük a karácsony hittani tartalmát énekl meg, egyben felszólítva a közösséget, hogy vegyen részt az ünnep vigasságában. A hittani tartalmat gyakran merész ellentétekben fogalmazzák meg. Ezek közül legrégibb a „Magnum nomen Domini”, melyet már a XI. században a liturgiába is beszúrtak (ÉE 27). A zsolozsmákat záró „Benedicamus” kibővítéseként keletkezett a ma is közkedvelt „Puer natus in Betlehem” (ÉE 25). Már a későközépkor világát idézi a XV. századi magyar fordítások óta folyamatosan élő „Dies est laetitiae” (ÉE 29), az európai szövegű, de Erdélyben saját dallammal ellátott „In natali Domini” (ÉE 28), a kétnyelvű „In dulci jubilo” (31). Ide tartozna még az ökuménikus jelentőségű, Bach által is feldolgozott „Az Ursten szent anyala” (Kis Magyar Uzuális), mely sajnos végül kimaradt énekkönyvünkökből. Mint látjuk, mindezek a dallamok nemzetközileg is elterjedt, eredetileg latin nyelvű, szinte minden európai nyelvre lefordított karácsonyi énekek.

Ellenben a következő csoport többsége eredeti magyar ének. *XVI. századi alkotásokról* van szó, melyek szövege lassan haladó fejtegetéssel idézi fel a bibliai eseményeket, s azokat az Ádám bűnbeesésétől Krisztus eljövételéig tartó isteni üdvösségterv keretébe illeszti, felidézve rendre a prófétai jóvendöléseket is. Dallamuk többnyire komoly hangulatú, beszéd-szerű (parlando), modális hangnemű. Ilyenek: „Jer, mindnyájan örüljünk”, „Jer, mi dicsérjük, áldjuk”, „Szent Izaiás így írt”, stb. Bár az ide tartozó tételek többsége protestáns eredetű, nem volt bennük semmi olyan, ami akadályozta volna, hogy a tekintélyes katolikus énekkönyvek (Cantus Catholici, Kájoni Kancionále) átvegyék őket. Sajnos, később a XVIII–XIX. századi tetszetősebb énekek miatt kiszorultak az énekkönyvekből, s az Éneklő Egyház sem elevenítette fel őket. Dallam szerint egyetlen ilyen ének van könyvünkben (ÉE 22), szép szövege azonban nem ebbe a típusba tartozik.

A következő énekcsoportot így hívnám: „*lelkendező énekek*”. A karácsonyi öröm kifejezése, melyek utalnak a megtestesülés tényére, nem bocsátkoznak azonban teológiai mélységekbe. Dallamuk is „lelkendező”, könnyed, többségük a XVII–XVIII. század zenei stílusainak hatását mutatja. Legnemesebb közülük a „Krisztus Urunknak áldott születésén” (ÉE 35), de ide sorolható a „Vigasságos, hangos” (ÉE 30), a „Krisztus Jézus született” (ÉE 34) is.

Jellegzetes énekcsoport a *pásztoradaloké*. A pásztorokat az egyház a születés örömhírvivőiként, szinte apostolaiként, ugyanakkor a megváltásra szoruló, egyszerű emberek, a „lélekben szegények” képviselőjeként látja, így szerepeltetésük nem indokolatlan. Az énekek azonban általában megmaradnak a pásztorok útjának és imádásának elmondásánál, s zenei jellegük szerint is inkább a karácsonyi „könnyedség”, játékoság hangulatát árasztják,

semmint a liturgikus ünnep megilletődött komolyságát. Úgy gondolom, nem karácsony a karácsony pásztoradal nélkül, de ha a pásztoradatok eluralkodnak a templomi énekkendőben, bizony maguk is a karácsony „kiüresítéséhez” járulnak hozzá. Igazi helyük a főisten-tiszteleten kívüli, a karácsonyi vígságot szolgáló együttléteken lenne, s csak egy-egy közülük, betétként a liturgiában. A legrégebb és legjobb ilyen darab a „Csordapásztorok” (ÉE 41), de persze ide tartozik az ÉE 43–45 is.

Végül utolsó helyre tenném azokat a próbálkozásokat, melyek a XX. századi *egyéni líra* hangján kommentálják az ünnepet. Bizony legtöbbjük szövege – népszerűségük ellenére – joggal hívja ki a hittani, liturgiai, nyelvi, irodalmi kritikát maga ellen. Zeneileg a legjobb, amit elmondhatunk róluk, hogy jelentéktelenek. Hadd ne említsem őket egyenként!

Ha nem is gondolom, hogy a népszerű énekeket ki kellene üldöznünk, úgy vélem, a kántor feladata a fentiekből kiolvasható. Lassú, szisztematikus munkával fel kellene javítanunk saját templomunk karácsonyi énekrepertoárjának egészét. Megvan hozzá az énekanyag!

Dobszay László

Tapasztalataim a Népénektár gyakorlatba vitelével kapcsolatban

Nagymácséd 2500 lakosú felvidéki község; lakosságának nagy része katolikus és magyar. Hagyományosan vallásos falu, templombajáró nép lakja, a népi vallásosság több formában is él. Az emberek szívesen énekelnek. A templomban csak a Szent Vagy Uram! énekeit és a Szigeti-miséét éneklik, újabban az ún. „diákmiséken” a gitáros ének is helyt kapott. A zárándoklatokon és a templomon kívül saját imafüzetekből énekelnek. Ezek között vannak régi, kézzel másolt énekek és újonnan terjesztett, sokszor eléggé összetétkölt újabb szerzemények.

1991-ben, 16 évesen lettem orgonista templomunkban. Ekkor fedeztem fel a Népénektárat, amely a plébánia polcán porosodott. Önerőből tanulmányoztam, megszerettem énekeit, különösen a gregorián jellegűeket és a liturgikus bevezetőket és magyarázatokat. Úgy éreztem, ekkora kincs és szépség nem maradhat rejtve, meg kell osztanom a hívekkel. A plébános úr nem ellenezett, szabad kezét hagyott, s csak azt kérte, hogy szóljak neki, s a régi énekeket továbbra is énekeljük.

1991 és 1994 között próbálkoztam, hogy a liturgia énekei közé fokozatosan a Népénektár énekeit becsempésszük, s itt elsősorban az antifónás és könnyű gregorián énekekről volt szó, mert ezek könnyű nélkül is énekelhetők voltak. A feladatot nehezítette, hogy valójában egyedül voltam, önképző kántorként, fiatalos lelkesedéssel, de bátoritanul is. A 3 év eredménye, ha a megtanult énekek számát vesszük, nem túl látványos, de mégis fontos lépésnek tartom.

A megtanult énekek:

1. Kiindulásul a zsoltártónusokat választottam. Az Olvasmányok Rendje válaszos zsol-tárait egy-egy liturgikus időszakban más és más zsoltártónushoz kötöttem. Így a hívek elsajátították a római sorozat 1., 2., 6., 8., s a magyar sorozat 6., 7. tónusait. Megalapozásnak tekintettem a recitáló stílushoz, és a gregorián dallamvilághoz.
2. Az egyes nagyobb ünnepek liturgiájához antifónákat tanultunk. Nagyon könnyűnek mutatkozott a 600. – „Aki nékem szolgál” típusú antifóna, valamint az 553. – „Békeséget hagyok...” húsvéti antifónák dallama, a többi típus eléggé nehéznek mutatkozott. Megtanultuk az 501-es Aspergest is, amelyre elsővasárnaponként került sor, szintén az „Ez az a nap” – húsvéti graduálét.
3. A szentmise állandó énekeiből a Cecília-mise Kyriéje, a 463, 464 – Szent vagy és Isten Báránya került sorra, hosszú próbák és gyakorlás után is eléggé nehézkesen megy. Úgy érzem, nehéz az átmenet a falusi hívek számára a megszokott, ütemekre írt ordi-náriumról a gregorián dallamra. Talán épp azért, mert ezeket senki sem tanította nekik. Viszont a 415-ös trópusos Kyriék válasza sikeres volt.
4. A népénekek közül csak kettőt tanultunk meg: a 6. számú „Ó jöjj, ó jöjj” kezdetű és a templomunk védőszentjének himnuszát (Hogy dicsérhessünk...) Viszont a népénekek kiválogatásában a Népénektár szempontjait próbáltam érvényesíteni.